

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry

OIKEUSMINISTERIÖLLE

Asia: Lausunto oikeusavun kokonaissuunnitelmasta (Selvityksiä ja ohjeita 41/2015)

Viite: Oikeusministeriön lausuntopyyntö 24.6.2015/OM 5/33/2014

Pyydettyinä lausuntona Tuomariliitto esittää kunnioittavasti seuraavaa:

Yleistä

Tuomariliitto on lausuntopyynnössä esitetyn pyynnön mukaisesti arvioinut kokonaissuunnitelmaa sen rakenteen mukaisesti eli kunkin kolmen suunnitelmassa tarkastellun alueen osalta erikseen. Yleishuomiona Tuomariliitto toteaa, että niin esiin tuodut tavoitteet kuin toimenpide-ehdotuksetkin ovat sinänsä hyväksyttäviä, joskin toimenpide-ehdotusten toteuttamiseen saattaa liittyä ongelmia, joista keskeisimpinä pitämiinsä liitto on jäljempänä lausunnossa puuttunut.

Neuvonta ja sähköinen asiointi

Kokonaissuunnitelmassa asetetut tavoitteet (s. 30) ovat hyväksyttäviä.

Myös toimenpide-ehdotukset (s. 31) ovat sinänsä hyväksyttäviä. Sähköisen asiointin edistäminen erilaisten keinojen, esimerkiksi toimenpide-ehdotuksissa esitettyjen, avulla on perusteltua. Samalla on kuitenkin turvattava se, että oikeudellisen avun tarpeessa olevalla on käytävissään riittävän helppo ja joustava pääsy puhelinneuvontapalveluihin ja myös henkilökohtaiseen tapaamiseen oikeusavustajan kanssa kohtuullisen ajan kuluessa.

Tuomariliitto korostaa, että asiakkaan ja oikeusavustajan henkilökohtainen tapaaminen on usein välttämätön asiakkaan tilanteen ja siihen mahdollisesti liittyvien oikeudellisten kysymysten ja niiden ratkaisuvaihtoehtojen hahmottamiseksi. Monesti esimerkiksi tarpeellisten asiakirjojen esittäminen oikeusavustajalle ja varsinkin niiden läpikäyminen yhdessä käy päinsä vain asiakkaan ja oikeusavustajan henkilökohtaisessa tapaamisessa.

Tuomariliitto huomauttaa lisäksi, että oikeudellisten neuvontapalvelujen tarpeen voidaan olettaa lisääntyvän nykyisestä asioiden oikeudellistumisen ja siihen liittyvän monimutkaistumisen myötä.

Vaihtoehtoiset riidanratkaisumenettelyt

Kokonaissuunnitelmassa asetetut tavoitteet (s. 36 – 37) ovat sinänsä hyväksyttäviä. Niin ikään toimenpide-ehdotukset (s. 37) ovat kannatettavia. Huomattava on kuitenkin, että sovittelujärjestelmien merkittävä vahvistaminen edellyttää taloudellisia lisäpanostuksia, joita ei tule rahoittaa resursseja tuomioistuimissa tapahtuvasta riidanratkaisusta leikkaamalla. Riidanratkaisuun tuomioistuimissa on siis samalla, kun edistetään vaihtoehtoisten riidanratkaisumenettelyjen käyttöä, varattava riittävät resurssit huolehtimalla asianmukaisesti sekä tuomioistuinten että oikeusavun määrärahojen riittävydestä.

Julkinen oikeusapu

Kokonaissuunnitelmassa asetetut tavoitteet (s. 60) ovat sinänsä hyväksyttäviä. Tuomariliitto painottaa kuitenkin, että oikeusaputoimistojen rakennetta kehitettäessä nimenomaan asiakaspalvelutarpeiden näkökulma on asetettava etusijalle.

Oikeusapupalvelujen tosiasiallinen saatavuus on jatkossakin turvattava valtiontalouden tilasta johtuvista paineista huolimatta. Vaikka sähköisen asioinnin lisääminen ja esimerkiksi videoneuvottelulaitteiden hyödyntäminen asiakastyössä (s. 52) epäilemättä ovat omiaan edistämään resurssien tarkoituksenmukaista käyttöä, edellä neuvontapalveluista lausuttaessa todetulla tavalla asiakkaan ja oikeusavustajan henkilökohtainen tapaaminen on monesti tarpeen asiakkaan oikeudellisten ongelmien ja käytettävissä olevien ratkaisuvaihtoehtojen hahmottamiseksi. Tämän vuoksi oikeusaputoimistoverkosto on edellä mainituista kehittämistoimista huolimatta pyrittävä säilyttämään maantieteellisesti mahdollisimman kattavana. Tämä on välttämätöntä myös yhdenvertaisuuden näkökulmasta: oikeusavun tosiasiallinen saatavuus on turvattava asianmukaisesti henkilön asuinpaikasta riippumatta.

Oikeusturvan kannalta on tärkeää, että Suomeen ei synny alueita, joissa oikeudellisten palveluiden saatavuus muuttuu osan kansalaisista kohdalla liian haastavaksi. Välimatkojen pidentyessä asioiden hoitaminen hankaloituu asianosaisten kannalta ja kustannukset kasvavat. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos on vuonna 2013 tutkinut julkisen oikeusavun saatavuutta (Julkisen oikeusavun kohdentuminen, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tiedonantoja, 2013). Tutkimuksessa päädyttiin johtopäätökseen, että oikeusaputoimistojen yhdistymiset ja henkilöstövähennykset ovat luoneet tilanteen, jossa palveluiden tavoitettavuus on osaltaan vaikuttanut asiamääriin. Oikeudellisten palvelujen siirtyminen maantieteellisesti yhä kauemmas asuinpaikasta vaikuttaa osaan ihmisiä niin, että he eivät jaksa enää hoitaa oikeudellisia asioitaan.

Oikeusaputoimistoverkoston riittävän kattavuuden turvaaminen on välttämätöntä myös esteellisyyskysymyksiin liittyvistä syistä. Kokonaissuunnitelmassa tätä problematiikkaa onkin käsitelty (s. 59) muun muassa selostamalla oikeusaputoimistojen rakennetyöryhmän vuonna 2014 jättämää mietintöä (Mietintöjä ja lausuntoja 25/2014). Tuomariliitto korostaa, että liian harva oikeusaputoimistoverkosto johtaa väistämättä tilanteisiin, joissa samassa asiassa oikeusapuun oikeutetuista asiakkaista julkisen oikeusavustajan saa avustajakseen se, joka on ehtinyt ensin kääntyä lähimmän oikeusaputoimiston puoleen, kun taas toisen asianosaisten avustaminen joudutaan järjestämään yksityisen avustajan

kautta, kun asiointimatka seuraavaksi lähimpään oikeusaputoimistoon on kohtuuttoman pitkä.

Yksittäisistä toimenpide-ehdotuksista Tuomariliitto pitää erityisen aiheellisenä selvitystyön aloittamista rikosasioiden esitutkintavaihetta koskevan oikeusavun päivystysjärjestelmän toteuttamiseksi.

Tuomariliitto korostaa lisäksi, että mahdollisista oikeusavun rajoituksista on säädettävä vasta tarkan harkinnan jälkeen. Esimerkiksi toistuvissa lapsenhuoltoriidoissa oikeusapua (nykyisen oikeusapulain mukaan) saava asianosainen saattaa olla syytön riidan pitkittymiseen ja oikeusavun estyminen saattaisi pakottaa hänet jatkossa puolustamaan oikeuksiaan ilman avustajaa. Näin ollen oikeusavun rajoittaminen pelkästään esimerkiksi huoltoasian toistuvuuden perusteella ei ole kestävästi perusteltavissa oleva ratkaisu. Mahdollisia rajoituksia säädettäessä on lisäksi kiinnitettävä huomiota rajoitusten tarkkarajaisuuteen.

Lausuntoasian käsittely

Lausunnon on valmistellut hovioikeudenneuvos Kimmo Vanne ja se on käsitelty Tuomariliiton hallituksen kokouksessa 7.9.2015.

Helsingissä 14.9.2015

Tuomariliiton puheenjohtaja,
hovioikeudenneuvos

Kimmo Vanne